

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 ռուբլի, կես տարվան 6 ռուբ.
Առանձին համարները 5 կոպեկով:

Թիֆլիսում գրվում են միմյանիս խմբագրատան մէջ:

Մեր հասցեն. Тифлисъ, Редакция „Мшакъ“.
կամ Tiflis, Rédaction „Mschak“.
Տէլէֆօն № 253.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(բացի կիրակի և տօն օրերէն):

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով:

Յայտարարութիւնները համար վճարում են
խրաբանչիւր բառին 2 կոպեկ.
Տէլէֆօն № 253.

ՀԻՄՆԱԳԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾԻՈՒՆԻ

ՀԱՐՈՒՆԱԿՎՈՒՄ Է ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՆԵՐԿԱՅ 1898 ԹԻՒ

ՄՇԱԿ

ԴՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼՐԱԴՐԻ

«Մշակի» տարեկան գինը թէ՛ Ռուսաստանում և թէ՛ արտասահմանում 10 ռուբլի է, տասն
և մէկ և տասն ամսականը՝ 9 ռ., ինն և ութ ամսականը՝ 8 ռ., եօթ ամսականը՝ 7 ռ., վեց ամսականը՝
6 ռ., հինգ ամսականը՝ 5 ռ., չորս ամսականը՝ 4 ռ., երեք ամսականը՝ 3 ռ., երկու ամսականը՝ 2 ռ., մի
ամսականը 1 ռուբլի:

Թիֆլիսում գրվում են ի մեր ազգային և Բարձրագույն փողոցի անկիւնը:
Ուրիշ քաղաքներից պէտք է դիմել այս հասցեով. ТИФЛИСЪ, редакция „Мшакъ“, իսկ
արտասահմանից՝ TIFLIS, Rédaction du journal arménien „Mschak“.
Յայտարարութիւններ ընդունվում են թէ՛ հայերէն, թէ՛ ռուսերէն և թէ՛ օտար լեզուներով:

Ներսիսեան դպրոցի այս տարվայ շրջանաւարտները, կիրակի, յունիսի 7-ին,
վաղը մայր-եկեղեցում հոգեհանգիստ են կատարելու դպրոցի հիմնադիր երջանկային
տալ

ՆԵՐՍԷՍ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ

յիշատակին: Հանգուցեալի յիշատակը յարգողներին խնդրվում է ներկայ գտնվել հոգե-
հանգստին:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ
Պօլեմիկան անբերրութեան առիթով.— ՆԵՐ-
ԲԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Միտակաւ հարկը Անդրկով-
կասում. Անդախահանների ամուսնութեան հե-
տեանընթերց. Մատենագրութիւն. Նամակ Շու-
շուց. Նամակ Փօթիից. Ներքին լուրեր.— ԱՐՏԱ-
ԲԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Պաշտօնի. Պատերազմ. Նա-
մակ Պարսկաստանից. Արտաքին լուրեր.— ԽԱՌՆ
ԼՈՒՐԵՐ.— Հնդկաստան.— ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ-
ՆԵՐ.— ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. Բաշտ:

ՊՕԼԵՄԻԿԱ ԱՆԲԵՐՐԻԹԻՒՆԱՆ ԱՌԻԹՈՎ
I
Շնտ կը գտնէք, ընթերցող, այնպիսի
մարդիկ, որոնք որ և է հասարակական,

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ
ԲԱՇՏ
(Պատկեր)

Մի անգամ էլ Ղարոն գիւղ մտաւ մի անօրի-
նակ, մի զարհուրելի որս ուսին գցած: Դա ոչ
այժմ էր և ոչ վաղի զգալին, այլ մի սպանված
երկուստարգի արեւաթափախ դիակ: Այդ օրը
Ղարոն ծաղում էր մի սպանիչ, մի զարհուրելի
ժպիտով և աչքերը դեպի չէր գցել, բայց երևում
էր, որ այս անգամ նա ընկճված էր իր բեռի
ծանրութեան տակ: Նրա գլուխը իր նախկին
խրոստութիւնը չուէր: Բազմութիւնը չորս կող-
մից վրա վազեց:

— Հէ, ինչ ժողովք, որոտաց նա, Ղարոն աւ-
չէր տեսնէր. ևս էլ էլման աւի, եւս, բրդեւու-
տան ի, իմ նէճիր ջանաւար ի, էնոնց նէճիր խա-
յնն եւս:

Բազմութիւնը ստոկման ճիւղ արձակեց. այդ
զարհուրելի մարդը այդքան անտարբերութեամբ
իր միակ որդու արեւն թաթաւ դիակն էր բե-
րում դաշտից: Տան հոգը, դաշտային բոլոր
աշխատանքները ծերունի որսորդը վաղուց իր
այդ որդու ուսին էր թողել. և այդ օրը դժբաղդ
երկուստարգը դաշտում վար էր անում. քրդերը
յարձակվել էին նրա վրա զոյգ եղները խելու-
համար, բայց Ղարոն որդին անմասն չէր ձօր
քաջութիւնից, նա հեշտութեամբ չէր ընկճվել և
արեւնալի կուրը վերջացել էր մի քրդի և Ղարոն
որդու մահով: Նրանք տարել էին: Որսից
չատ ուշ վերադառնալով Ղարոն իր սեփական
արտի մէջ գտել էր որդու դիակը և այժմ բե-
րում էր մի այնպիսի սառնասրտութեամբ, որ
աւելի սոսկում էր պատճառում ամենքին, քան
թէ արեւնալի դիակը: Նա հասաւ վերջա-
պէս իրանց տուն, դիակը վար չէր տան մէջ

ընդհանուր աղէտ, դիցուեց սով, անբեր-
րութիւն, ջրհեղեղ կապէ ազգայնա-
թեան հարցի հետ: Ուրիշ խօսքով, կ'այ
մարդ, որ աղքատին, սովածին օգնէ միայն
այն դէպքում, երբ կը համոզվի, որ նա իր
համակրանքը վայելող այս կամ այն ազ-
գութեան պատկանելու բախտն ունի: Բիւ-
կանդ առէք այս հարցի վրա, իմացէք որ
մեր խօսքը հրէշների մասին չէ և դուք,
ի՞նչ կասկած, կը վերցնէք. ձեր մարդ-
կային պատիւը կը բողբէ այսպիսի այլան-
դակ մտքի դէմ, որ նոյն իսկ վայրենիսե-
րի մէջ էլ գոյութիւն չունի: Բայց ի՞նչ
կասէք, երբ մարդիկ բաց երեսով, օրը ցե-

և մինչ ուրիշները ողբ ու կական բարձրացրին,
ինքը նստեց նրա կողքին առանց մի կաթիլ
արտասուքի: Նրա ժամանակ լուռ էր, ապա
վերջից մեռած որդու ձեռքը, նայեց, նայեց, և
ասաց:

— Հօ, ափսոս էս ա ձեռիդ լա օ, էս-
տով սպանիր քրդուն:

Ծերունին իր ծանր վշտի մէջ միթիւրվում
էր այն բանով, որ աւելի Ղարոն որդին թանգ է
ծախել իր կեանքը, առանց զո՞հ առնելու զո՞հ չէ
տուել:

Անցան օրեր. Ղարոն կրկին անյայտացաւ:
Այս անգամ նա այլ ևս վայրի կենդանիներ
չէր որսում. նրա զարհուրելի վրէժնալիցութիւնը
բաւականութիւն էր պահանջում, նա իր որդու
սպանողներին էր փնտրում: Բիւ յետոյ յայտնի
եղաւ, որ նա այս ու այն կիրճի առաջը փակե-
լով, այս ու այն ժայռի տակ կնկկելով վերջա-
պէս աշուղեցրել է սպանել մի քանի հոգի, դը-
րանցից մէկը իր իսկական արնայարտն է եղել:
Ղարոն իր այրած սիրտը հովացնելու համար
այս վերջինի արեւնից մի բուռն խմելուց յետոյ
վերադարձաւ գիւղ: Այստեղ բազմը նրան առա-
ջինից աւելի մեծ փորձութիւն էր պատրաստել.
նրա բացակայութեան ժամանակ Ա... գիւղը
քրդական մի կատաղած հրոսակի յարձակման
էր ենթարկվել. շատ ուրիշներ էին Ղարոն
այրի հարսն ու աղջիկը դերի էին տարվել: Այս
սարսափելի անցքն իմանալով՝ ծերունի որսորդը
մի առժամանակ քարացած մնաց, պարզ էր, որ
իր ընտանեկան պատիւը այդ աստիճան կոպիտ
անարգանքը նրան շանթահարեց: Նա զարհու-
րելի անցքի մանրամասնութիւնները մէջ չը
մտաւ, միայն հարցեց դէպքի ժամանակի մա-
սին, և իմացաւ, որ չարաբատիկ օրից երկու
շաբաթ է անցել:

Ղարոն կրկին անյայտացաւ. սգաւոր գիւղն
այժմ քնազուլ սպասում էր, որ նա մի անօրի-
նակ, նոյն իսկ զարհուրելի գործ կը կատարի:

րեկով, հրապարակասուութեան միջոցով
բարդում են որ այո՛, սովածը ոչ մի
օգնութեան արժանի չէ, եթէ, օրինակ,
նա հայ է, և, ընդհակառակն, օգնութիւն
պէտք է անպատճառ անել, եթէ նա, դի-
ցուք, բորչալուցի թուրք է: Մեր Կովկա-
սեան մամուլը, որ երեք չորս տասնեակ
տարվայ հասակ ունի, որի առաջ կատա-
րելու հազարն գործ կայ, արդէն հասել է
այս խայտառակութեան, շնորհիւ այնպիսի
մարդկանց, որոնք փառք են համարում
ուղագրական խօսքը ցելի մէջ կոխկռտել:

II
Ինչպէս յայտնի է ամենքին, անցեալ
տարվայ բերքը շատ անբաւարար էր. իսկ
այս տարվայ ձմեռանվերջին տեղի ունե-
ցած սաստիկ ցրտերը, որոնցից կոտորվե-
ցան մեծ քանակութեամբ տաւար և այլ
անասուններ, հասցրին գիւղացի-
ներին այն դրութեան, որ օգնելու կարիք
էր զգացվում: Շատ բնական էր, որ այդ
կարօտութիւնը արձագանք գտնէր մամու-
լի մէջ. մարդիկ, որոնք երկրի, ժողովրդի
առաջադիմութեան բարեկամներ են, պի-
տի անշուշտ ուրախանային, տեսնելով որ
մամուլը այնքան է զարգացել, որ մի յետ
ընկած գիւղ, մի վերին-Աղան իսկոյն
հասարակութեան առաջ է հանում իր
նեղ դրութիւնը և, փոխանակ իր անյայ-
տութեան մէջ խեղդվելու, օգնութիւն է
ստանում հասարակութիւնից: Դա մամու-
լի մեծ ծառայութիւններից մէկն է. և
եթէ կայ դրա մէջ մի պակասութիւն,
դա այն է, որ մեր երկրի բոլոր մուսա-
վաճ, յետ ընկած տեղերը յարաբերութիւն
չունեն մամուլի հետ, ուստի և բոլոր
տեղերը չեն կարողանում յայտնել իրանց
ցաւերը:

Սակայն այն, ինչ միայն միթիւրութիւն
և ուրախութիւն կարող է պատճառել
լուսաւորութեան, առաջադիմութեան ան-

կեղծ բարեկամներին, չարիք և կատարեալ
թշուառութիւն է «Кавказ» լրագրի
խմբագրի համար: Հիմնվելով մամուլի և
մասնաւորապէս «Մշակի» հայրդած տեղե-
կութիւնների վրա, մի քանի պարոններ
Կովկասեան Կիւրաստեանական ընկերու-
թեան մէջ հարց բարձրացրին անբերրու-
թեան մասին և այդ բանը վերցնելու վեր-
ջին ծայրին հասցրեց պ. Վէլիչկին: Պատ-
կեմեան յայտնի է. գեղուցումների մէջ յի-
շատակված էին տեղեր, ուր օգնութեան
կարօտ բնակիչները հայեր էին: Այդ յան-
ցանքը, ի հարկէ, չէր ների պ. Վէլիչկին,
որ հայատեցութիւնը իր համար դրօշակ
է շինել: Մերքե միտք չունեց խառնվել
այն պոլեմիկայի մէջ, որ սկսվեց այդ ա-
ռիթով «Кавказ»-ի և Կիւրաստեանական
ընկերութեան լրագրի մէջ. մենք առհա-
սարակ անկարելի ենք համարում այնպիսի
պոլեմիկա, որի մէջ մի կողմը պ. Վէլիչկին
է: Բայց մեզ համար նշանակութիւն ունի
այստեղ այն, որ պ. Վէլիչկին աշխատա-
կիցները իրանց ասածը հաստատելու հա-
մար մի առանձին եռանդով, տպարանա-
կան բոլոր ձարակութիւններով ընդգծում
են այն հանգամանքը, որ անբերրութեան
մասին եղած գեղուցումները հիմնված են
«Մշակի» տուած տեղեկութիւնների վրա:
Անշուշտ պ. Վէլիչկո և իր անսանձ հա-
մակարժիւնները այդքան ընդգծումներ են
արել «Մշակի» անունն տակ, այդքան շեշ-
տել են «Մշակի» անունը այն մտքով, որ ցոյց
տան թէ՛ այո՛, գեղուցում ներկայացնող-
ները միմիայն ազգայնական նեղ գգայում
են ընկալաբար:

III
Բայց իրօք այդպէս է: Եթէ «Кавказ»-ի
գրողները կարողանային սրբել ատելութիւ-
նից պղտորած իրանց աչքերը, եթէ նրանց
տուած լինէր փոքր ի շատէ բարեխղճու-

մօր հետ:
Նւ այժմ այս տարօրինակ զոյգը թափառում
էր աշխարհի երեսին անտուն, անապաստան:
Ղարոն մտնում էր և թուփոխ կերակրում. այդ
փնա չունէր, խեղճութիւնը միշտ սեւեւ է ե-
ղել, ծերունին իր վիճակի դառնութիւնը տա-
նում էր անտրտուն: Բայց կար մի ուրիշ բան,
որ կրօնում էր նրա սիրտը, դաւառում էր նրա
արիւնները և առանց այն էլ նրա գաւառն դէմքը
դարձնում էր էլ աւելի մոռալ, էլ աւելի անա-
ւոր: Նրան տանջում էր թուփոխ, այդ խեղճու-
կան մեծ կապոյտ աչքերին, երբ գիտում էր
նրա քայլերը, այն ժամանակ նրա մարմնով
մի սպանիչ սարսուռ էր անցնում, արեւնն ա-
սես թէ կանգ էր առնում նրա երակները մէջ.
փոքրիկ որդի աչքերը, հայեացքը, քայլաւոր
այնքան ինչնչում էին իր տարաբաղդ մօրը,
որի անմեղ արեւն մէջ թաթախել էր նա իր
ձեռքը: Զիջ այդպէս նայեց թշուառ զոյգ իր
երեսին, երբ նա մահացաւ: Տարուածն իջնում
էր նրա կրծքին: Սպա աղջկու... Նախկին Հէ-
րիքը, որ իր առանձին սիրոյ, առանձին դը-
գուանքի աւարկան էր... Ո՛ր մէկին մոռանար
Ղարոն, ինչպէս մոռանար: Ժամանակը ճնշել էր
նրա մտքից իր կատարած այդ զարհուրելի, ան-
սիրտ, արեւնալ գործի արդարացուցիչ բարոյա-
կան պատճառները, նրա ճնշված, չփոխված
միտքն այլ ևս չէր կարողանում հաշիւ տալ ի-
րան, թէ ինքը մինչև որ աստիճան բարոյական
խառնուք ունէր թաթիլ իր հարազատների ա-
րեւն: Այն ժամանակ, օ՛, այն անէճքի ար-
ժանի ժամանակը, նա լաւ յիշում է, այդ քան
նրան բոլորովին բնական, բոլորովին հասկանա-
լի, արդար, իրաւացի էր լուռ, բայց այժմ...
Իր ընտանեկն պատիւը այդքան անսիրտ, այդ-
քան զարհուրելի միջոցով անարատ պահելու
նախկին գիտակցութիւնը տեղի էր տուել մի
անսանձ խղճահարութեան, որ անգուն որդին

Թիւն, նրանք անշուշտ կը տեսնէին որ միմիայն իրանք են, որ XIX դարի վերջում օրհասական դողոցի մէջ են ընկնում, երբ տեսնում են, որ իրանց ատած ազգութիւնները նոյն իսկ անբերրիութեան, նոյն իսկ աղքատութեան պատճառով համակրանքի և կարեկցութեան են արժանանում: Բայց այդ տեսլիկը երբեք չէ գիւպել «Մշակին»: Կասեմը ի պատիւ կովկասեան մամուլի—չէ դիպել և ոչ մի այլ քաղաքի մինչև այն ժամանակ, երբ պ. Վէլլիչիօ ջարդեց իր Ապոլոններին և Մօրթիօսներին ու եկաւ հրապարակաստութեան ամենապատ ձեռք բանեցնելու համար: Այդ օրից դեռ երկու տարի էլ չէ անցել, մինչդեռ «Մշակը», որի անունը նա այժմ ձգտում է ծառայեցնել իր ստոր նրպատակներին, 25 տարի քարոզում է համարաշուշութիւն, եղբայրութիւն բոլոր ազգութիւնների մէջ, որ իր ոյժը երբեք չէ խնայել մեր երկրի բազմազան տարրերի ցաւերն ու պակասութիւնները ուսումնասիրելու, բարեխղճութեամբ և անկեղծօրէն ձայն ու դարձան որոնելու համար: Այժմ «Մշակը» պիտի՝ ազգային միակողմանիութեան նիւթ տայ: Նա պիտի իր անուամբ թելադրէ թէ ինչ որ հայկական է, նրան պէտք է մեծացնել, ունցնել, իսկ ինչ որ միւս ազգութիւններին է վերաբերում, պէտք է ոչնչացնել, անհետացնել:

Այս բանի դէմ բողոքում է «Մշակի» իւրաքանչիւր տողը, բայց Վէլլիչիօ հոգեկան այն տառապանքի մէջ է գտնվում, որ կարծում է թէ ինչպէս ինքն է, այնպէս էլ ուրիշներն են: Ոչ, սխալվում էք: Վերջրէք հէնց այն փաստը, որ մինչ դուք սրանց ու նրանց զրպարտելու, անուանարկելու արհեստով չէք զբաղված, «Մշակն» էր, որ առաջին անգամ յայտնեց թէ Դատարանում սով կայ: Դա այն ժամանակն էր, երբ հայ գիւղերից չէին էլ ստացվում տեղեկութիւններ կարօտութեան մասին: Եթէ մենք չենք կարողացել տալ այդպիսի տեղեկութիւններ և միւս տեղերի մասին, ուր չը կան հայեր, դա մեզ միայն անկեղծ ցաւ է պատճառում: այո՛, մենք կը կամենայինք որ ամենքը, թէ հայ, թէ հրէայ, թէ քրիստոնէս, թէ հեթանոս, ամենքը ձայն բարձրացնէին «Մշակին» մէջ ամեն ժամանակ, երբ նա կարօտ է, ցաւաւար և իրաւունք ունի սպասել մեղանից, իբրև մարդկանցից, օգնութիւն, աջակցութիւն: Դուք է՛լ այդպէս էք: Հարցրէք ձեր խելովից, հարցրէք ձեր արատաւոր գրիչներէն...

պէս օր ու գիշեր անդադար կրծում էր նրա սիրտը, ճմրւում աղիքները, այնպէս որ նա երբեմն սրտի անոսանման ցաւից ծաւում էր ձեռները, կծկվում, գալարվում էր, ինչպէս վիրաւոր օձ: Աւելի սարսափելի էին նրա համար այս ու այն գոմում, այս ու այն անաւարդանակ, յետ ընկած խրճիթում, կամ անբաւարի մէջ անցած գիշերները: Իր գոհերի արևմտու ուրուականները հազար ու մի ձեռքով յայտնվում էին խաւարի մէջ, նիւստ ջրուտ ձեռներով խեղդում էին նրա կոկորդը: զարհուրած ծերունին փակում էր աչքերը, ախտաւորվում չը տեսնել այդ ուրուականներին, բայց իզուր, նոյն իսկ խաւարի մէջ պարզ ծրագրվում էին նրանց վերքերը, որոնցից ցայտում էր արեւուն, պարզ լըսվում էր նրանց օրհասական խոխոտը: Օ՛, դո՛ւք այդ թումուն չը լինէր, որպէս զի այլ ևս ոչինչ չը կապէր նրան այս անիրաւ ախտաւորի հետ, այն ժամանակ նա շատ հեշտութեամբ վերջ էր տալ իր գործերին: Երբ արեւուն արեւուն թափելու սովոր դրսուրդի ձեռքը մի վայրկեան անգամ չէր դողայ, նա հանգիստ սրտով կը կտրէր իր կոկորդը, և Աստուած իրաւունք չէր ունենայ նրանից հաշիւ պահանջելու: Ինքնասպանութեան համար, որովհետև նա Ամենակալի թրոնի առաջ այնպիսի պատմութիւններ կանէր, որ երկնայինների բնականաւոր կը դողար, հեշտակներն անգամ սուգ կանէին, աստղերի փայլուն գէղեր կը մուսլէր: Խեղճ Ղարօն ինչպէս տանէր այնքան ցաւ: Բայց թումուն կայ, նա ապրում է, ուր թողնել նրան, ում յանձնել այս անտէր, անտիրական օրերիկն: Եւ Ղարօն ապրում էր, ապրում էր միայն և եթ իր թումունի համար, ուրիշների պէս նա էլ էր դռները թակում, հացի փշրանքներ հաւաքում և կերակրում թումունին: Համարեա ոչ օրի հետ չէր խօսում Ղարօն, նրա երեսին դեռ ոչ ոք ժպտի նրան: Իր բան չէր նշմարել: միշտ մտախօս, միշտ տխուր ու վերաբեկ էր նա: Երբեք ժամանակ նա երբեք չէր բարձրացնում իր ալեգարդ գլու-

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԾԽԱՅԻՆ ՀԱՐԿԸ ԱՆԻՐԿՈՎԱՍՈՒՄ

Ինչպէս յայտնի է, Բարձրագոյն կարգադրութեամբ ներկայ տարվանից անդրկովկասեան քաղաքներում վերացված է ծխախոտի հարկը (ПОДЫМНАЯ ПОДАТЬ) և նրա տեղ մտցրած է պետական հարկ քաղաքների անշարժ կաւերից (НАЛОГЪ СЪ НЕДВИЖИМЫХЪ ИМУЩЕСТВЪ): Այդպիսով հարկային հնացած և ֆինանսական գիտութիւնն ինչ գաղապարով մի ձև մեր երկրի գէթ քաղաքներից վերացրած է: Բազմաթիւ աղքատ քաղաքացիներ, որոնք տէր չէին որ և է անշարժ, դուրս է շարժական, կարողութեան, մարդազուտ ծխային հարկ էին վճարում: Ոչ պակաս գումարներ էր կորցնում և պետութեան գանձարանը, որովհետև շատ քաղաքացիներ բնակվելով ուրիշ տեղեր՝ կանոնաւոր չէին վճարում իրանց հարկերը և չը նայած Բարձրագոյն մանիֆեստների ներման՝ կուտակվում էին հազարաւոր ապուրկներ, որոնց գանձելը գրեթէ անհնարին էր: Մեզ ծանօթ քաղաքներից՝ Ղուխիս, Եւլիս, Դերբենտը, Գանձակը մեր ասածների ապացոյց: Բայց նոյն հարկը գոյութիւն ունի և Անդրկովկասի գիւղական հասարակութիւնների համար, որոնք վճարում են շատ աւել, քան քաղաքացի ծխող (հարկի քանակութիւնը տարբերվում է զանազան տեղերում 1,50 մինչև 13 ռուբլու մէջ՝ ծովից):

Գիւղացիների ծխային հարկի վերացումը, որբան մենք գիտենք, հասունացած և ֆինանսական կառավարչական շրջաններից ընդունված խնդիրներից մէկն է, բայց կան արգելքներ, որոնց վերացումն մասին պիտի հոգայ: Բանը նրանում է, որ այս հարկը գիւղերում պիտի վերածել հողերի, մինչդեռ յայտնի է, որ Անդրկովկասի նահանգներում շատ տեղեր գիւղացիները կալուածատիրական են և հետևապէս ոչ աւել իրանց հողերի: Մինչև հարկի վերացնելը անհրաժեշտ է նախ հողերը յետ դնել (ВЫКУПЪ), որ մի բարդ, երկար և լուրջ աշխատանք պահանջող գործ է: Մենք հաւատացած ենք, որ բեֆօրմի անհրաժեշտութիւնը կը ստիպի մեր երկրում գործող ֆինանսական մարմիններին առաջ տանել հողերի յետ գնելու անհրաժեշտ հարցը:

Պ. Զաքարեանց

ԱՆՁԱՓԱՆԱՆԵՐԻ ԱՍՈՒՄՆՈՒԹԵԱՆ ՀՅՏՆԻԱՆԳՆԵՐԸ

Մեր գիւղական կեանքի մէջ արմատացած չարիքներից մէկը ևս վաղ ժամանակեայ ամուսնութիւնն է: Ոչ միայն գիւղացին, այլ նոյն իսկ քաղաքացին չը դիտէ այն աղետալի-

հետեանքները, որոնք ծագում են անչափահաս ամուսնութիւնից: Նա չը դիտէ, որովհետև ոչ ոք չէ բացատրել, ոչ ինչ է պատկերացրել նրա առաջ վաղաժամանակեայ ամուսնութիւնից ծագող վնասները և ընտանիքի բարոյական կեանքին հասցրած հարուածները:

Որոշ կին-բոյիչ ծանոթվալաջ հրատարակեց մի ուսումնասիրութիւն՝ իրական սեռի յանցաւորութեան մասին: Նա մատնացոյց է անում այն կապի վրա, որ կայ ոճրագործութիւնների և վաղաժամանակեայ ամուսնութիւնների մէջ: Բազմաթիւ փաստերով նա հաստատում է, որ սպանութիւնների միւս մասը գիւղերում կատարվում է կանանց ձեռքով այն հասակում, երբ կինը անտարբեր է դէպի սեռական զգացումը: Աղջկան ամուսնացնում են յաճախ այն հասակում, երբ նրա մէջ դեռ չեն զարթել սեռական ցանկութիւնները, երբ նա որ և է պահանջ չէ դրում դէպի ամուսնական կեանքը: Եւ ահա աղամարդ ամուսնը սկսում է պահանջել, որ կինը կատարէ իր ամուսնական պարտաւորութիւնները: Նա բռնաբարում է նրան, անչափահաս կնոյնը բռնի ստիպում են արտայայտել այնպիսի զգացում, որ նա չուի, չը դիտէ: Նա զրուանք է դրում դէպի իր տանընդը և կամենալով ազատվել նրանից, իր անիւանելի վիճակից, որոշում է սպանել նրան, թունաւորելով կամ այլ միջոցի դիմելով: Եւ շատ անգամ դուք տեսնում եք մեղադրվածների նստարանի վրա 14—15 տարեկան մի ջահիլ աղջիկ, որ ամենայն ստույգարտութեամբ թունաւորել է իր ամուսնուն և նոյն իսկ զղջման ամենափոքր նշույլ չէ ցոյց տալիս: Ամենքը նրան համարում են անբարոյական, փչացած արարած, մինչդեռ նա լոկ թշուառ, անզարգացած, շատ անգամ բարի ձգտումներով և հակումներով օժտված մի էակ է, և միայն այն պակասութիւնն ունի, որ սեռական, ամուսնական զգացումները մեռած են: Նրա մէջ: Մեղաւորն այդ ջահիլ աղջիկը չէ, որ ոճրագործութիւն է կատարել, մեղաւորը հասարակութիւնն է, գոյութիւնն ունեցող կարգն է, որ ֆիզիկապէս անզարգացած երեխային հրել գցել է այնպիսի պայմաններով մէջ, որոնցից դուրս գալու միակ ելքը՝ ոճրագործութիւնն է:

Հեռացրէք այդ անբնական պայմանները, ամուսն է արկիւմ ծերութիւնը և այլ ևս կարելի չի լինի ոչ պատժել և ոչ արտօրել յայնուհ արդարադատութեամբ:

Մ Ա Տ Ե Ն Ա Գ Ր Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

«Ն ա չ ա տ ա լ ե», Ստեփան Աւետիքեանի, հրատ. Ս. Երեզարեանի, 78 երես, գինը 20 կ, Թեֆլիս, 1898.

Այս նոր գրքիցը ոչնչով չը հարստացնելով հայոց գրականութիւնը՝ մի նոր բար կաւելցնի-

կաթիլ արտասուք թափելու, որ իր հարազատներին իր ձեռքով խողովող էր գոթային սառնաբարութեամբ, որին ծանօթ չէր սրտի թուլութիւն, լաց, արտասուք, այդ երկաթէ մարդը դուրս էր կեանքում առաջին անգամ արտասվել սկսեց: Թողը էին արտասուքի կաթիլներն այս անգամ, նրանք թափվում էին առատ, անքնդհատ, ասես թէ մի անսպառ աղբիւրից: Կարծես թէ տարիներից ի վեր միջերված այդ հեղուկը այսօր առաջին անգամ ջանք էր իր պատուարը և անարգել թափվում էր նրան, թրջելով նրա թանձր միտքը ու կուրծքը: Պայտի արտասուքները տեսաւ թումուն և առանց պատճառի իմանալու ինքն էլ արտասվել սկսեց, քիչ յետոյ նա էլ իր հայեացքն ուղղեց դէպի այն կողմը, ուր պայտ էր նայում: Ինչ կար այնտեղ, ինչու էր արտասվում Ղարօն:

Շուկայում կանանք շարունակում էր եռ գալ, բառ բառ վաճառվեց, գնվեց, վաճառվել էին նաև քրդերի եղները, բացի մէկից, որի համար խիստ մեծ գին էր պահանջում տէրը: Գա մի բարձր, հաստավիւր, կարմրագոյն եղ էր, գեղեցիկ էր մանաւանդ նրա գլուխը, երկու սուր եղջիւրները աղեղնաձև կորացել էին դէպի գլխի վերի մասը, իսկ լայն ճակատի հէնց կենտրոնում մի մեծ սպիտակ բիծ ունէր, որ մի առանձին շքեղութիւն էր տալիս նրա գլխին: Ահա այս եղան էր նայում Ղարօն և կարծես թէ այդ կենդանին էլ իր մեծ աչքերը ուղղել էր յատկապէս Ղարօն վրա՝ Նայում էին իրար այդ կենդանին և այդ մարդը, նայում էին յամուսնութեամբ, առանց յոգնելու և ասես թէ լուռ խօսում էին իրար հետ, բաներ էին պատմում և հասկանում իրար: Ինչ էին խօսում նրանք, ով կարող էր իմանալ, ով էր ուշադրութիւն դարձնում նրանց վրա, ով կարող էր կարծել անգամ, թէ մի անասունի և մարդու մէջ մտքերի փոխանակութիւնը հնարաւոր է: Բայց այդ երկու էակները շարունակում էին նայել իրար, նրանց հայեացքները միջոցով կարծես երկարակամ հո-

ղմիւրքի տալայտակին, եթէ հաւատանք այն առածին, որ ասում է, թէ՛ դո՛ւքը սարալատակի է բարի դիտաւորութիւններով: Հեղինակի դիտաւորութիւնը անշուշտ բարի է եղել և ձգտումները համակրելի, բայց նրան չէ աջողվել իրազօրծել իր դիտաւորութիւնները և ձգտումները: Այդ փողովդական գրուածքի մէջ չէ զգացվում ամենին ոչ պատկերներ ստեղծող երևակայութիւն, ոչ ոգևորված տրամադրութիւն: Երևում է, որ հեղինակը այդ վէպիկը գրելու համակրած չէ եղել այն «ուղեղային տեսլիկ», առանց որի չէ կարելի ստեղծագործել ոչ մի գեղարուեստական երկ: Զէ կարելի չը նկատել և հեղինակի ցաւալի հակումը դէպի շատախոսութիւն և տարօրինակ սովորութիւնը սկսել պատմութիւնը չա կ եր տ ն եր ու վ անկերով գիւղացու բերից և շարունակել իր կողմից, խառնելով գաղաւթաբարոյային գոհնական բարբաբոսաբանութիւնները (օրինակ, մկրտանձ, շօբօշ) դուռ դրականական խօսքերի հետ (ազգմ, եղեմ, մահաշալ և այլն): Իսկ ինչ վերաբերում է տղադրութեան, պէտք է նկատենք, որ սրբաբարութիւնը կատարված է անհոգ: S. Յ.

ՆԱՍԱԿ ԵՈՒԹԵՈՒՑ

Շուշի, մայիսի 15-ին

Շուշու գաւառում կան մի քանի մեծաքանի գործարաններ, որոնք պատկանում են Ահարոնեան եղբայրներին, Գ. Ներսիսեանին և ուրիշներին: Այդ գործարանները բացված են Շուշում և շրջակայ Ղալալի, Կարկաթան, Թանքենդ, Բալուշա, Քարկոտակ, Շուշի և ուրիշ գիւղերում: Չը նայելով որ չեղանակաւորութիւնը տարեցտարի տարածվում է և շերամապահները աւելի ու աւելի ընդարձակում են իրանց գործունէութիւնը՝ այնուամենայնիւ նրանք չեն աշխատում ամուր հիւքերի վրա դնել այդ գործը և զանազան կայարաններ հիմնելով կամ նրանց հիմնվումն աշխատելու հիմնը ցոյց տալով՝ գիւղական դատակարար մէջ տարածել շերամ պահելու եղանակները: Ընդհակառակը, նրանք ասիական խնայողութեան տեսակետով՝ աշխատում են ամեն կերպ գիւղացու միամտութիւնից օգտվել, նրա արդար վատարակ ջնջին գնելով ձեռք բերել իսկ վճար մասին խօսելու էլ աւելորդ է, քանի որ գիւղացին երկար գնալ-դալուց յոգնած և իր ստանալը փողի չափ ծախսելուց յետոյ՝ ստիպված է լինում թողնել Աստուծու դատաստանին: Կարելի է երևակայել, ընթերցող, որ երբայական զխարկ ծածկող ու է գործարանատէր այնքան է իրան ստորացնում, որ ամուսնում է գիւղացու առաջ երևալ: Սրանք դեռ «խաղէկներն» են. պակաս չեն և նրանց «պրիկաչիկները»...

տանք էր հաղորդվում. մարդի արտասվում էր, իսկ եղը կարծես դիտում էր այդ արտասուքները, երկար շարունակելից այդ տեսարանը: Թանկարծ փոքրիկ թումունի դէմքի վրա անսահման բերկրութիւն փայլեց: Նա սաստիկ դարմանացած ու յուզված իր նիւստ մասը դէպի ելը մեկնեց ու բացականչեց:

— Բա՛շոն, պապէ, մեր Բա՛շոն...: Եւ առանց իր պապի պատասխանին սպասելու, երկուսն յետ թուա պատշաւմից, եղանակ հասաւ, անտահման երջանկութեամբ գրկեց նրա գլուխը և սկսեց իր մանկական շրթները անվերջ, տաք համոյրներ տալ նրա դնչին, ճակատին: Անդամին դուրսը բաշ էր գցել, դուռը չէր հեռացնում երեխայի կրծքից, ասես թէ նրան հաճելի էր երկար մնալ այդ վիճակում, նրա մեծ աչքերը կարծես ասում էին «Բնչ լաւ է, Բնչ դուրեկան է այսպէս մնալ»: Բայց երկուսն թողեց նրան, կրկին յետ եկաւ և կարծելով թէ իր պապը չէ հասկացել բանի էութիւնը, չէ իմացել, որ ինքը գտել է իրանց Բա՛շոն, բռնեց նրա ուսից, ցնցեց և ձեռքը դէպի եղը մեկնելով՝ յուզված, չնչախտոր գոչեց:

— Պապէ, մայ պապէ, էս ա մեր Բա՛շոն, փայ, եսման պապէ, էմալ չի:

— Եսմ, խալ, քե մեռնիմ, մեր Բա՛շոն, ի, պատասխանեց Ղարօն արտասուքից խեղդվելով բաց առանց տեղից վերկենալու: Այս անգամ նրան նայեցին շատերը՝ հարեաններից, իր արտասուքն այլ ևս ծածկել չէր կարող ուստի քաշեց իր ցնցոտիները մի ծուկնը և նրանով սրբեց աչքերը: մինչդեռ երեխան պատասխանով թափալելված կրկին ցած թուա պատշաւմից, շտապով վազեց հասաւ եղանքը, գրկեց նրա գլուխը, շուքեց, անմոտեց և ի վերջոյ ականջից ըռնելով՝ բաշ տուեց դէպի պատշաւմը, դէպի արտասուքը պապը:

(Կը շարունակվի)

*) Հայ գիւղերում բաշօ են կոչվում ճակատները սպեռակ բիծ ունեցող անասունները:

Издат. Т—ва, Лорисъ-Мелик. ул. № 13